

אייר התשע"ו

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

התוכחה כחלק מברית סיני

לפרשת בחוקותי (על פי שיעורים של הרב אהרון ליכטנשטיין זצ"ל והרב יאיר קהאן)

3. ויקרא כ"ו, ל"א-ל"ג:

"ונתתי את עריכם חרבה והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחוחכם: והשמותי אני את הארץ ושממו עליה אויביכם היושבים בה: ואתכם אזרה בגוים והריקותי אחריכם חרב והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה"

במבט ראשון, השלבים שתוארו לעיל מצביעים על מסכת של פורעניות וצרות ההולכות ומחמירות. אולם, מלבד השלב האחרון – שחומרתו בולטת – תהליך החמרת הקללות בשלבים הראשונים אינו ברור כלל.

כמו כן, מהשלב השני ואילך מדגישה התורה שהקללות יהיו "שבע על חטאתיכם". אמנם רש"י בכל שלב מנסה לזהות את שבע האסונות ובמקביל את שבע החטאות, אך הדוחק בניסיון זה ניכר לעין.

לעומת רש"י, טוענים האבן עזרא והרשב"ם שאין להבין "שבע" כמספר מדויק, אלא כביטוי לגודל האסון שנראה פי כמה מגודל החטאים.

לדעת הרב יאיר קהאן, סביר להניח, שבחירת המספר שבע נועדה כדי לקשר את פרשת התוכחה לפרשת השמיטה (שנה שביעית) והיובל (שבע פעמים שבע שנים). על ידי קישור זה, מחברת את התורה בין עונש התוכחה לבין הפרת שמיטה ויובל ודיניהם. למעשה, קשר זה בין אי שמירה על מצות השמיטה ובין הגלות, כתוב במפורש בשלב החמישי.

4. ויקרא כ"ו, ל"ד:

"אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם אז תשבות הארץ והרצת את שבתותיה" אם כן, הפרשנות הרואה במספר שבע ביטוי לחומרת העונש מקשרת את העונש לפרשות שמיטה ויובל, אולם, פירוש זה גם מעלה קושי משמעותי - כיצד הוא מסתדר עם העיקרון של צדק א-לוהי? מן הראוי היה, לכאורה, שהעונש יהיה בבחינת מדה כנגד מדה, ולא "שבע על חטאתיכם!"

פרשת בחוקותי פותחת בברכות ובקללות. ביצועם של הקללות או הברכות, תלויים בשאלה "אם בחוקותי תלכו", או שמא, חס ושלום, "בחוקותי תמאסו". בפרשה ישנו פירוט של השכר לו יזכו ישראל בשמרם את הברית, וכן איומים המתארים האסונות שיפקדו את ישראל אם חלילה יפרו את הברית.

מנהג רווח הוא, שקוראים בתורה במהירות את הקטע העוסק באיום, "התוכחה". לדעת רבנו מנוח (ראה כסף משנה הלכות תפילה י"ג, ז'), מנהג זה מבוסס על הסוגיה במגילה.

1. מגילה לא ע"ב:

"לוי בר בוטי הוה קרי [היה קורא] וקא מגמגם קמיה [לפני] דרב הונא בארורי [בקללות]"

2. ורש"י שם מפרש:

"מגמגם - קרא אותן במרוצה ובקושי".

אמנם, אין ספק שיש קושי בעיון ממושך בקללות, ומכאן המנהג לקרוא את התוכחה במהירות בציבור. אולם, אין זה פוטר אותנו, מלעיין בפרשה זו בעומק. זאת, במיוחד כאשר יש בפרשה זו התייחסות לשאלה קשה אך חשובה – מה, על פי התורה, אמורה להיות התגובה שלנו לאסונות.

לא זו אף זו

קריאה מדוקדקת של הפרשה מובילה לתובנה, שהתורה מתארת תהליך התפתחותי:

- א. שלב 1 – עם ישראל מפר את הברית על ידי אי שמירת חוקי התורה. הפרה זו מובילה לענישה.
 - ב. שלב 2 – במידה ולמרות העונש, ממשיך עם ישראל בסירובו להיכנע, יקרו אסונות נוספים.
 - ג. שלב 3,4 – חזרה על תבנית זו עוד פעמיים.
 - ד. שלב 5 – במידה ועם ישראל עדיין יסרב, יוביל הדבר לחורבן בית המקדש ולגלות.
- כך נאמר בשלב החמישי.

כמוכן, דבריו ברורים אם אנו מניחים שהתוכחה מתארת תהליך הדרגתי. חורבן המקדש אינו מוזכר בכל השלבים עד השלב האחרון, ושני השלבים הראשונים עוסקים בעיקר באסונות כלכליים.

מוות מופיע לראשונה בשלב השלישי.

9. **ויקרא כ"ו, כ"ב:**

"והשלחתי בכס את חית השדה ושכלה אתכם והכריתה את בהמתכם והמעיטה אתכם ונשמו דרכיכם" גם בזה יש היפוך של הברכות, שהרי נאמר בהן,

10. **ויקרא כ"ו ו:**

"והשבתי חיה רעה מן הארץ..."

בשלב זה, גם הבהמות נהרגות, וישנה פגיעה קשה בתחבורה. בנוסף, האוכלוסייה מתמעטת, גם זה בניגוד לריבוי המוזכר בברכות (ויקרא כ"ו ט).

בשלב הרביעי מופיע החרב הנוקמת. חרב נוקמת זו היא היפוך הברכה.

11. **ויקרא כ"ו ו:**

"וחרב לא תעבור בארצכם"

החרב מציינת מלחמה, הפוגעת בריבונות ישראל. לכן, שלב זה חמור יותר מהשלב הקודם שעסק במוות ברעב.

בשלב זה, בניסיון לברוח מהקרבות, ההמונים בורחים אל העיירות. מגפת דבר פוגעת בעיירות הצפופות, דבר המאפשר לאויב לכובשן. מטה הלחם נשבר, ואין די במעט הלחם כדי להשביע. גם תופעה זו היא בניגוד לברכה.

12. **ויקרא כ"ו ה:**

"ואכלתם לחמכם לשובע וישבתם לבטח בארצכם"

ארבעה השלבים הראשונים מופיעים ביחד בפרשת מסורה אחת, והמסורה פותחת פרשה חדשה לשלב החמישי והאחרון.

בשלב זה, הרעב כה חמור עד שהורים נאלצים לאכול בשר ילדיהם. הערים נהרסות והמקדש נחרב. העם גולה מהארץ וארץ ישראל הופכת לשממה. רק בסוף השלב החמישי ישראל מתוודה על עוונותיהם והקדוש ברוך הוא זוכר את בריתו.

והלכתם עמי קרי – תורת השלבים

נראה מתבקש, להשוות את תיאור הברכות והקללות שבפרשתנו עם הכתוב בפרשה השנייה של קריאת שמע.

13. **דברים י"א, ט"ז-י"ז:**

"השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם: וחרה אף ה' בכס ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר ה' נתן לכם"

גם פרשת קריאת שמע מציגה שני מצבים הפוכים: הברכות אם נשמע בקול ה' ונקיים מצוותיו והקללות

לדעת הרב יאיר קהאן, מסתבר, שקושי זה הוא מה שדחף את רש"י לחפש הקבלה בין החטא לעונשו. בכל אופן, קושי זה קיים במלוא חומרתו לפי הפרשנות של האבן עזרא והרשב"ם.

נחזור להתבונן בארבעת השלבים הראשונים, תוך הנחה שהם מתארים התפתחות הדרגתית, מן הקל אל הכבד.

השלב הראשון מזכיר מחלות שונות ושליטה של אויבים. חשוב לציין שאין בשלב זה שום רמז לסכנת נפשות. אכן, המחלות מכלות עיניים ומדיבות נפש, אך אינן סופניות. האויבים אמנם שולטים והעם כה מפחד עד שנסים בלי רודף, אבל אינם נהרגים. עקב שליטת האויב זריעת השדות היא לריק, אך אין זכר למוות ברעב.

הדברים מזכירים את המציאות המתוארת בספר שופטים.

5. **שופטים ו', א'-ו:**

"ויעשו בני ישראל הרע בעיני ה' ויתנם ה' ביד מדין שבע שנים.. והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם ועלו עליו: ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ עד בואך עזה ולא ישאירו מחיה בישראל ושה ושור וחמור... ויבאו בארץ לשחתה: וידל ישראל מאוד מפני מדין ויזעקו בני ישראל אל ה'"

כלומר מצד אחד "וידל ישראל מאוד", אבל נשארו בחיים.

השלב השני מתאר בצורת.

6. **ויקרא כ"ו י"ט:**

"ושברתי את גאון עזכם ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה"

המחסור כולל את פירות העץ, ובכך הוא חמור יותר מהשלב הראשון, בו הוזכר רק מה שזורעים, כגון תבואה וירקות. בשלב הראשון אמנם יזרעו לריק, אבל כנראה שעדיין יוכלו לאכול את פירות העץ. כאשר בשלב השני, אפילו עץ הארץ לא יתן פרי.

יש לציין, שמציאות זו מהווה היפוך של הנאמר בברכה.

7. **ויקרא כ"ו ד:**

"ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו"

אך יש לתת את הדעת לביטוי עמו פותחת התורה שלב זה, הנשמע מעט חריג (ויקרא כ"ו י"ט):

"ושברתי את גאון עזכם..."

רש"י מציין, שבמקרא ביטוי זה מתייחס בדרך כלל למקדש, כמו שכתוב ביחזקאל (כ"ד, כ"א). אולם, באופן מפתיע, בגמרא בגיטין מובאת דעתו של רב יוסף, המפרש שמדובר בעשירים.

8. **גיטין לז:**

"ושברתי את גאון עוזכם ותני רב יוסף אלו בולאות [רש"י: עשירים] שביהודה"

דרך אחת היא לחשוב שהמציאות מתנהלת ע"פ חוקי הטבע: אין שום דבר בלתי צפוי, ואין המציאות תלויה כלל בהתנהגותם של בני האדם.

הדרך השנייה היא מה שהרמב"ם מכנה 'קרי': ראיית המציאות כאוסף של מקרים החורגים לפעמים מן הטבע הרגיל. גם לפי ההסתכלות הזו, אין המציאות תלויה במעשי האדם, כך שאין מקום לחפש סיבה לאירועים המתרחשים במציאות.

18. הרב ליכטנשטיין זצ"ל:

הרמב"ם מזהיר מפני שתי התפיסות הללו, וקורא לראות את המציאות בדרך שלישית, השופטת את המציאות לאור מעשי האדם, ותולה את המאורעות השונים באופן שבו בני האדם מתנהגים. לפי תפיסה זו, לא יוכל האדם להסיר מעליו אחריות כאשר צרות מתרגשות עליו.

אבל מדגיש הרב ליכטנשטיין

בבואנו ליישם את דברי הרמב"ם, אנו מוצאים את עצמנו בבעיה: האם אמנם אנו מסוגלים לפרש את המציאות כולה באופן כזה? האם יש ביכולתנו לתת הסברים רוחניים לכל אירוע שפוקד אותנו? בעצם היומרה לשפוט כך את המציאות ישנה גאוה לא קטנה, כאילו יש בידינו משקפיים א-לוקיות של שכר ועונש, ואנו רואים מיד את הקשר הישיר בין המציאות למעשי האדם. יכולת כזו מסורה לנביאים, ולא לאנשים פשוטים כמונו. חז"ל התייחסו באירוניה לבלעם, שחשב שיש ביכולתו להבין את מה שעומד מאחורי ההסטוריה: "וידוע דעת עליון" - השתא דעת בהמתו לא הוה ידע, דעת עליון הוה ידע? (ברכות ז.).

מעבר לכך, בעצם המחשבה כאילו העולם כולו טוב מסביבנו ותלוי בנו ישנה יהירות מסויימת - האם אמנם כל אירוע קטן שמתרחש נובע מן ההתנהגות שלנו? כיצד, אפוא, אנו יכולים מצד אחד לקיים את דברי הרמב"ם, ולא להתייחס אל המציאות כאל מקרה, ומצד שני להיזהר מגאוה יתרה ומטעויות הרות אסון בשיפוט המציאות?

הרב ליכטנשטיין מציע שלוש דרכים להתמודד עם הבעיה:

האפשרות הראשונה שעומדת בפנינו היא להחמיר. כלומר, איננו מתיימרים לקבוע בוודאות מפני מה קפצה עלינו צרה זו או אחרת, האם בגלל מעשינו הרעים או בגלל דברים שאינם תלויים בנו, אולם בכל מקרה של ספק עלינו להחמיר ולפשפש במעשינו, שמא מעשינו הם שגרמו, ובש"לם באה אלינו הצרה הזאת. אם אנו נדרשים להחמיר כאשר עומדת בפנינו חתיכת בשר שמקורה אינו ידוע, האם ייתכן שנקל ונתחמק מהתמודדות מעמיקה בנוגע לדברים הנוגעים לחיים הרוחניים והמוסריים שלנו?

והאבדון אם חס ושלוס נסור מן הדרך. אולם, בניגוד לקריאת שמע, בפרשת בחוקותי כל הברכות מופיעות בחטיבה אחת ואילו הפורענויות מתחלקות לשלבים שונים.

ונשאלת השאלה מהי המשמעות של חלוקה זו לשלבים?

אחד המוטיבים שחוזר בפרשת הקללות הוא "אם תלכו עמי קרי".

14. ויקרא כ"ו כ"א:

"ואם תלכו עמי קרי, ולא תאבו לשמע לי, ויספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם"

15. רש"י אל אתר מבאר מהי משמעות ההליכה בקרי:

"רבותינו אמרו: עראי, במקרה, שאינו אלא לפרקים, כן תלכו עראי במצות".

לדבריו הפרשה מדברת על מצב שבו עם ישראל אינו שקוע בקיום המצוות ובלימוד התורה, אלא עוסק בהם בצורה עראית ולא קבועה.

16. רבנו בחיי מפרש את הפסוק באופן אחר:

"זו דרך התורה: כאשר יצליחו ענייניו של אדם, ויצאו לו על הנכונה, שיתבונן בעצמו וישית אל לבו כי הוא חסד ה' יתברך, לא מפני זכותו ומעשיו הטובים, וכענין שכתוב 'לא בצדקתך וביושר לבבך', וכאשר יבואו עליו צרות ומקרים, שיודה עלי פשעו לה', ויחשוב כי אין זה אלא מצד חטאו, ולא שיתלה אותם במקרה, כי אם יתלה זה במקרה, הנה הקב"ה יוסיף לו מאותו מקרה, וזהו שאמר 'ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי קרי, והלכתי אף אני עמכם בקרי'..."

לדבריו התורה מדברת על מצב שבו עם ישראל תולה את הצרות הבאות עליו ביד המקרה, ולא במעשיו הרעים. התורה קוראת לאדם לראות כל צרה הפוקדת אותו כעונש על חטאיו, וממילא לחזור בתשובה. דברים דומים כותב הרמב"ם בתחילת הלכות תעניות.

17. פרק א הלכות א-ג:

"מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור... ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו, ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן... וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו, אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו, וצרה זו נקרה נקריה, הרי זו דרך אכזריות, וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות, הוא שכתוב בתורה: 'והלכתם עמי בקרי, והלכתי עמכם בחמת קרי', כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו, אם תאמרו שהוא קרי - אוסיף לכם חמת אותו קרי" ומסביר הרב אהרון ליכטנשטיין זצ"ל, שבדברי הרמב"ם מוזכרות שלוש דרכים אפשריות לשפוט את המציאות.

רוחניות בלבד, וגם הריפוי בא ברצון ה', אולם היות שאנשים כן הלכו לרופא, ולא האמינו בקב"ה שירפא אותם, הגיב הקב"ה בהתאם, ועזב אותם ביד המקרה, כך שהמחלות והריפוי באות באופן מקרי וטבעי, ולא בעקבות סיבות רוחניות. הרמב"ן מדבר אפוא על מצב, שבו באות על האדם מחלות באופן מקרי, בניגוד לדבריו של הרמב"ם, שכל הצרות הבאות על האדם נובעות מבעיות רוחניות שיש לו.

ומדגיש הרב ליכטנשטיין, שגם הרמב"ן לא דיבר על מגמה כללית של הקב"ה לעזוב אותנו ביד המקרה, אלא על תגובה מיוחדת של הקב"ה בעקבות התנהגות לא ראויה שלנו. מצב כזה, שבו הקב"ה רחוק מאיתנו ומניח אותנו "למקרי הטבעים", הוא עונש כבד מבחינתנו, ועלינו להיזהר שלא להגיע אליו, וכל שכן לא לראות בכך תמריץ לתלות את הצרות הבאות עלינו ביד המקרה.

השלב האחרון

כפי שכבר הערנו, השלב החמישי והאחרון הוא הנורא ביותר. ההבחנה בין שלב זה לאלו שקדמו לו, אינה רק בנוגע לרמת החומרה שבו. בשלבים הקודמים, הצרות היו מעין אזהרה. מטרתן הייתה לשדר מסר ברור, לפיו עם ישראל צריכים לקלוט את המשמעות הדתית של האירועים, ולהבין שהקדוש ברוך הוא הביא עלינו את הצרות כתגובה למעשינו הרעים. תוצאה של הבנה זו תהיה תשובה, שאחריה ייעלמו הצרות והחיים יחזרו למסלולם השגורתי, כמו שכתב הרמב"ם "וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם" נתבונן בפסוק המופיע בשלב האחרון.

20. **ויקרא כ"ו, מ':**

"והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו

בי ואף אשר הלכו עמי בקרי"

סוף סוף, ישראל הבינו את הקריאה הא-לוהית, הם התודו את עונם וכעת מוכנים הם לבשורת הגאולה.

21. **ויקרא כ"ו מ"ב:**

"וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור" אולם, לפני הפסוק בו ה' זוכר את הברית, מופיע הפסוק הבא.

22. **ויקרא כ"ו מ"א:**

"אף אני אלך עמם בקרי והבאתי אותם בארץ אויביהם או אז יכנע לבבם הערל ואז ירצו את עונם" פסוק זה מעורר קושי גדול, וקולמוסים רבים נשברו בניסיון לפרשו. המחלוקות נסובו, בין השאר, גם לגבי הפירוש המדויק של המילים. לדעת הרב יאיר קהאן, אם נקשיב לא רק למילים של הפסוק, אלא גם למנגינה שלהם, נראה שהתורה אומרת: "סוף סוף התוודתם על

אפשרות נוספת העומדת בפנינו היא להתחזק בעבודת ה'. כאשר אדם נתקל במציאות קשה שאינה מובנת לו, עליו להתמיד בקיום המצוות ולהתקדם בכך, מתוך ציפייה לשינוי המציאות. שוב, איננו מתיימרים לדעת דעת עליון, אולם תמיד אנו יכולים להשתפר בעבודת ה' ובקיום מצוותיו, ולצפות שמתוך כך יגאל אותנו ה' מן הצרה שפקדה אותנו.

הדרך השלישית היא להגיע למדרגת 'חסיד', שיש לו יכולת לשפוט את המציאות ולחשוף את מה שעומד מאחוריה. דרך זו דורשת כמובן עמל ויגיעה רבה, ואינה פתוחה לכל אדם ובכל זמן.

לסיכום, ברור הדבר, שהרמב"ם התייחס לצרות המופיעות בפרשת בחוקותי לא רק כענישה, אלא גם כמסר א-לוהי. משום המגבלות האנושיות שיש לנו, אין אנחנו מסוגלים להבין צדק א-לוהי באופן מלא. אבל, לכל הפחות, אנו יכולים לקלוט את משמעות המסר הקורא לנו לשוב. יתר על כן, אנו מחויבים להקשיב למסר זה. ואם נתעלם חלילה מהמסר הא-לוהי בטענה שהצרה לא היתה כי אם מקרה, הקדוש ברוך הוא כביכול אינו מתייחס מאיתנו ואינו נותש אותנו, אלא מביא עלינו צרות נוספות וגדולות יותר כדי שנקשיב.

כאשר אנו משווים את התוכחה לקריאת שמע, אנו נוטים לומר שהתוכחה חמורה יותר, משום אורכה והפירוט המוחשי של האסונות. אבל, לדעת הרמב"ם, האורך ותיאור הפרטים באים כדי להורות אותנו לחזור בתשובה. **בניגוד לקריאת שמע, תיאור הפורעניות בפרשתנו הוא בשלבים. השלבים הראשונים, כאמור, אמנם מדאיגים אך הם אינם ממיתים. האסונות הכלכליים אמורים להדליק נורה אדומה ולעורר אותנו לתפילה ותשובה. אם נענה לקריאה, לא יהיה שוב צורך להמשיך אל השלבים הבאים. רק אם חס ושלוש נתעלם, הקדוש ברוך הוא יביא עלינו עוד פורעניות עד שעם ישראל יחזרו בתשובה.**

ראוי לציון, שמדברי הרמב"ן על הפרשה מתקבל הרושם, שאינו מסכים לחלוטין לדברי הרמב"ם ורבנו בחיי. הרמב"ן כותב, שהמצב האידיאלי הוא שאדם חולה לא ילך לרופא, אלא יתפלל לקב"ה שירפא אותו. בהקשר זה מוסיף הרמב"ן.

19. **רמב"ן על ויקרא כ"ו, יא:**

"שאיך דרכם של בני אדם ברפואות, אלא שנהגו (ברכות ס.) - אילו לא היה דרכם ברפואות, יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו, ויתרפא ברצון ה', אבל הם נהגו ברפואות, והשם הניחם למקרי הטבעים"

לדברי הרמב"ן, במצב האידיאלי, שבו בני אדם אינם הולכים לרופא, המחלות באות עליהם מתוך בעיות

לפי הבנה זו, הברית הראשונה היא ביטוי לאידיאל נשגב. על פי ברית ראשונה זו, עם ישראל יקיים את הברית, יקבל את מלכות ה' ויבצע את כל מצוותיו, והקדוש ברוך הוא יקדש את ישראל ויהפוך אותם לממלכת כוהנים וגוי קדוש. בברית זו, חולשה אנושית וכישלון אינם נלקחים בחשבון.

לדעת הרמב"ן, כאשר ישראל הפרו את תנאי הברית בחטא העגל הופרה הברית הראשונה, שהרי לא היה בה מנגנון להתגבר על כשלונו של כלל ישראל.

הברית השנייה, נכרתה יחד עם י"ג מידות הרחמים (שמות, ל"ד, ו"י). המידות מתחילות בחזרה על שם המפורש: "ה' ה'..." חזרה שמוסברת בגמרא כך.

26. ראש השנה יז ע"ב:

"ה' ה' - אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה"

אם כן, לא זו בלבד שהברית השנייה לוקחת בחשבון את האפשרות של חטא, אלא עצם תנאי הברית בנויים על מנת לשרוד חטא. בהתאם לכך, כותב הרמב"ן,

27. רמב"ן ויקרא כ"ה, א':

"ורצה הקדוש ברוך הוא להחמיר עליהם בברית הזאת השנית שתהיה עליהם באלות ובקלות" הברית הראשונה האידיאלית, שלא כללה אלות וקלות, התבטלה כאשר הפרו את תנאיה. הברית השנייה, הכוללת את התוכחה, עוסקת בהפרת הברית על ידי ישראל.

28. ויקרא כ"ו, ט"ו:

"ואם בחוקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי להפרכם את בריתי" התגובה הא-לוהית נועדה לגרום לישראל לשוב. אסון ירדוף אסון, היחס בין הפורענות לבין החטאים יהיה פי שבע, המקדש ייחרב וישראל יגלו מארצם. בכל זאת, למרות ההרס והגלות, הברית לא תופר, ובסופו של דבר, עם ישראל יחזור, כמו שנאמר לקראת סיום התוכחה נאמר,

29. ויקרא כ"ו, מ"ד-מ"ה:

"ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' א-לוהיהם וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לא-להים אני ה' "

עוונותיכם, אבל זה כבר מאוחר מדי. כבר אינני מוכן להקשיב". מעין זה מופיע בפרשת וילך.

23. דברים ל"א, י"ז:

"וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתני פני מהם והיה לאכול ומצאהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלוא על כי אין א-להי בקרבי מצאוני הרעות האלה" הרעיון שישנו הסתר פנים, סותר לכאורה את כל הבסיס של פרשת התוכחה. אין הקדוש ברוך הוא איתנו, כביכול, ואין הוא מנסה להזהיר אותנו ולהחזירנו לחיקו. צועקים אל ה', אך הוא, כביכול, איננו שומע, כמו שנאמר באיכה,

24. איכה ג' ח':

"גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי"

ארבעת השלבים הראשונים מתארים צרות המתפקדות כאזהרות. התורה אומרת: "חזרו בתשובה פן ייחרב המקדש והעם יגלה מארצו". הכל הפיך, אם אכן נחזור בתשובה.

משל למה הדבר דומה, לאדם שקרובו חולה. עליו להתפלל לרפואתו ולעשות חשבון נפש ותשובה בתקווה שהוא יבריא. אבל אם חלילה החולה ימות ממחלתו, אבלות, לא תפילה, היא התגובה המתאימה.

בהתאם לכך, חורבן המקדש והגלות אינם בבחינת אזהרות נוספות וחמורות יותר. תפילה ותשובה לא יגרמו להחזיר את הגלגל אחורה באופן מיידי. התגובה המתאימה לחורבן המקדש ולגלות היא אבלות לאומית, צידוק הדין קולקטיבי. כפי שכתוב בתורה (ויקרא כ"ו, מ"א):

"או אז יכנע לבנם הערל ואז ירצו את עונם"

בסופו של דבר, הברית בין הקדוש ברוך הוא ובין עם ישראל היא נצחית. על כן, הברית שרירה וקיימת אפילו אחרי החורבן והגלות. בסופו של דבר, הקדוש ברוך הוא זוכר את בריתו ומחזיר את עמו אל ארצו.

"וזכרתי את בריתי"

25. פרשת התוכחה מסתיימת בפסוק (ויקרא כ"ו, מ"ו):

"אלה החוקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה'

בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה"

האבן עזרא מוכיח מהאזכור של הר סיני שהתוכחה הינה חלק מהברית שנכרתה בסיני. לדעתו, ברית זו נכרתה יחד עם הלוחות הראשונים, כמו שכתוב בסוף פרשת משפטים.

גם הרמב"ן סבור שהר סיני מוזכר בתחילת פרשת בהר, משום שהתוכחה היא חלק מברית סיני. אולם, בניגוד לאבן עזרא, הרמב"ן טוען שכאשר חטאו ישראל בחטא העגל הופרה הברית הראשונה. על כן, לפי הרמב"ן, התוכחה היא חלק מהברית השנייה שנכרתה יחד עם הלוחות השניים.